

Bu yazının asıl konusu “Çocuk Tiyatrosunda Hareket” olmakla birlikte, önce *Çocuk Tiyatrosu* kavramına ve amacına değinmemiz gerektiği kanısındayım.

Çocuk Tiyatrosu dendiğinde, çocuklar için, büyüklerin hazırlayıp rol aldığı veya bizzat çocukların oynadığı, kendine özgü amacı, teknikleri ve yöntemleri olan tiyatro etkinliklerini anlıyoruz. Yaşları 4-12 arasında değişen bu seyirci, kendi içinde de alt yaş gruplarına ayrılır, çünkü psikologlara göre, bu yaşlar arasındaki çocukların fiziksel, ruhsal ve algılama gelişimleri farklıdır ve farklı yaklaşımlar gerektirir.

13-18 yaş arası yaş grubuna yönelik tiyatro etkinlikleri de Gençlik Tiyatrosu olarak adlandırılmaktadır.

Tiyatro çalışmalarında ve etkinliklerinde, çocukların, gençlerin gelişim özellikleri özenle dikkate alınmalıdır, aksi halde tiyatrodan umulan yarar tam bir karşı koyuşa ve ömür boyu sürecek tiyatro sevgisizliğine dönüşebilir ki, herhalde örnekleri de az değildir.

Çocuğa ve gence yönelik tiyatro çalışmalarında ve oyunlarında amaç, tiyatro sanatının yapısında var olan “eğlendirerek eğitmek” işlevini gerçekleştirmektir. Bu işlev kısaca, onların ruhsal, zihinsel, toplumsal gelişmelerini olumlu yönde etkilemektir. Çocuk, yapısı gereği çabuk sıkılır ve sevmediği bir şeye karşı tepkisini hemen belli eder. Bu yüzden onu sıkmadan, öğrettiğini farketmeden öğretmek, haz vermek başlıca ilkedir. Çocuğun ve gencin estetik duyarlık, sanat bilinci açısından eğitilmesi de aynı ağırlıkta önem taşır.

Çocuk ve Gençlik Tiyatroları uygulamalarında, hareketlerinde, onların gelişimleri doğrultusunda başlıca üç yol izlenmektedir:

1. Dramatizasyon, oyunlaştırma (*Yaratıcı Dram*)

Çağdaş ve yaratıcı bir yoldur. Katılımcılar burada eğitimci veya gözetmenin önderliğinde tiyatronun çeşitli öğelerini deneyerek bir tema, bir konu yaratma, buna biçim ve anlam verme çabasına girerler. Yaratıcı Dram çocuğu yaratıcılık, toplumsal bilinç, değer yargılarında netlik, katılımcılık, dilini geliştirme, hareketlerde özgürlük ve rahatlık v.b. açılarından geliştirir, eğitir. Çoğunlukla her yaş grubunun isteyerek, zevk alarak katıldığı

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Oyunculuk Anasanat Dalı Başkanı.

bir etkinliktir. En küçük yaş grubu ile çalışıldığında, çocuğun yapmak isteyeceği sesler, vuruşlar kullanılabilir. Yaratıcı, 'keşfedici' bir yol izlenirken asıl gerçekle sanal gerçek arasındaki ayırım için yerinde ve doğru yardım gerekir, zira henüz bu ikisi arasındaki fark zihinlerinde tam netleşmemiştir. Her ne kadar başına buyruk gibi görünse de, yol gösterilme ve büyükleri memnun etme gereksinimini taşırlar. İlgileri 'yapılan şey'de, yaşantıları o 'an'dadır. Çok aktiftirler. Fiziksel olarak devamlı birşeyleri becerebilmeyi denirler, bundan büyük zevk alırlar. İlk devre, hep birlikte çalışılırken topluluk içinde 'birey' olmayı öğrenmektir. Bir süre sonra bazı çocuklar, temanın gelişimi içinde kendi 'karakterlerini' gösterme eğilimine girerler. Ancak bu evrede 'solo' rol verilmemelidir. 6 yaş sonrasında etki-tepki içeren eşli çalışmalara başlanabilir; başlangıçta çocuğun kendi eşini seçmesi daha uygun olur. Çalışmalar ilerledikçe, 'liderler' oluşur, sonlara doğru da çalışılan alanın değişik yerleri, farklı mekanları temsil edebilir.

Bu aşamada öykü veya tema fazla karmaşık olmayan basit, canlı, doğrudan ve net açıklanmış olmalı, sözler hareketten ve iletişim gereksiniminden doğmalıdır. Durum aksiyon, doruk nokta, atmosfer ve kişileştirme olanakları verilirken, zıtlıklar durum'ların üstünde yoğunlaşmalıdır, çünkü çocukların ilgisi çoklukla harekette odaklanır. Yapılan iş ve sonuç ilgiyi çeker; aksiyon kesintiye uğramadığı sürece ayrıntılar önemsenmez.

2. Bir öyküden ve/veya masaldan oyun oluşturma:

Küçük yaş gruplarına yönelik oyunlarda çocukların günlük yaşamlarından, deneyimlerinden bir öykü yaratmak kendi sorunlarını ilgilendirdiği için etkili ve pratik bir yoldur. Doğaya ait gözlemler, hayvan sesleri ve hareketleri, evde, çocuk parklarındaki durumlar, olaylar ses ve hareket yolu ile öyküye dönüştürülür.

Orta yaş grubunda, kolay anlaşılabilir, ilgi çekici ve hayalgücünü çalıştırıcı öykü (masal) seçilir. Öykünün durumları saptandıktan sonra uygun hareketler saptanır ve hareketleri denemeleri için çocuklara bol zaman verilir. Daha sonra da yönetmenle birlikte bunlar oyun düzeni içinde uygulanır. Bu eylemler, çocukların, ne, nerede, nasıl, ne zaman, neden gibi sorularından ve tartışmaların sonucundan oluşursa, kuşkusuz çok daha ilgi çekici, inandırıcı olacaktır.

3. Hazır bir oyun metninin oynanması:

Başı, ortası sonu olan öykülerden sonra, gerçek oyuna geçiş evresi olarak kabul edilebilir. 10-15 yaş grubu çocuklarla ve genç -erişkin grubu ile çalışılırsa daha başarılı sonuçlar alınır. Çünkü, bu yaşlarla çocuk (genç) katılımcı, eşli çalışmaya açık, eleştirici, gruptaki rolünü kabullenme özelliklerini kazanmış ve kazanmak yolundadır.

Hareket ve dil becerileri, dayanıklılığı artmıştır. Aynı zamanda ritim duygusu gelişmiş, hareket denetimi kesinleşmiştir. Özellikle erkek çocuklar sert hareketlere eğilimlidirler. Beden denetimi arttığı için savaşıma sahneleri, deniz, dalga, sel, fırtına gibi doğal olaylar hareketle anlatılma yoluna gidilebilir. Ayrıca, hayali eşyaların kullanımı, kaldırmak,

taşımak, yemek-içmek, süpürmek gibi hareket teknikleri anlatımı etkili kılar. Çocuk artık sahne boşluğunu, seviyeleri kullanmada çok daha derli toplu ve güvenlidir. Bu yüzden yön değiştirmeler, 'uzak', 'yakın' farklılıkları, vurgulamalar daha etkili kullanılabilir, daha zengin bir kişileştirme ve derinlik içeren konular seçilebilir.

Hatta, 12 yaşından itibaren de, kendi 'metin'lerini ve daha ince ve ayrıntılı doğaçlamaları deneyebilirler.

Çocuk ve Gençlik Tiyatrosu çalışmaları ve uygulamalarının, onların sorunlarını, özelliklerini ve gereksinimlerini çok iyi bilen kişilerce yürütülmesi gerekir.

Bu bağlamda istenilen özelliklerden örneğin, oyunların söz'e boğulmaması, anlatımda hareket unsuruna ağırlık verilmesi, 'benzetmeci' üslup yerine 'göstermeci' üslubun yeğlenmesi başta gelmektedir.

Tiyatro sanatı aksiyonu, hareketi, sesi, dili, görselliği içeren bir anlatım biçimi olduğu için fiziksel hareketle ve teknik ustalıklarla da yakından ilgilidir. Çocuk yapısı gereği oyunun içeriğini, mesajını algılamak için bu özelliklere, yetişkinlere göre daha çok ihtiyaç duyar.

Çocuk Tiyatrosu bu yüzden, erişkinlerin tiyatrosunun basitleştirilmiş bir şekli kesinlikle olmamalıdır. Yukarıda adı geçen herhangi bir yolla oyun hazırlanırken 'hareket planı' için şu başlıklar yol gösterici olmalıdır:

1. Bedenin özel kullanımı---neyin hareket ettiği,
2. Bedenin anlatımcı yolda kullanımı---nasıl hareket ettiği,
3. Mekan (alan) kullanımı---nereye hareket ettiği,
4. Eşli ve grup çalışması---kimin ile hareket ettiği,
5. Biçim.

1. Yürüme, zıplama, koşma,dönme, ağırlık değiştirme,el kol hareketlerinin bileşimleri ile birlikte,tutma, yakalama, açma,kapama,kaldırma, çevirme,çökme,düşme eylemleri bu kapsamda değerlendirilir. Bedenin üst, orta, alt, sağ-sol, ön- arka vb. bölümlerinin kullanımı ve ayırımı da aynı dilimdedir.

2.Nasıl hareket ettiğimizin belirtilmesi de oyun içindeki 'kişileştirme'yi ve 'atmosfer'i ortaya çıkartır. Bu da, bir durumun getirdiği koşullardan çıkan çeşitli hareket bileşimlerinin kullanılması demektir.* Örnek olarak : hareket unsurunun, sert, güçlü, veya nazik, yumuşak, ani, keskin, veya yavaş, tutuk, doğrudan, düz, veya dolaylı, esnek, kesintisiz, özgürce veya dikkatli, sınırlı, bağımlı biçimlerde uygulanmasını verebiliriz. Bu unsurlar sayısız şekillerde birleştirilebilir ve çok değişik renkler ve ayrıntılar yakalanabilir. Hareketlerin bir 'klişe'ye dönüşmemesi için, hareketlerin oyun kişilerinin karakterlerinden (mümkünse çocuklar tarafından) 'keşfedilmesi' önem taşır.

Örneklersek, canlı, saldırgan, yıkıcı, güçlü, korkutucu bir kişilik için büyüyen, patlayan, yayılan hareket biçimleri önerilirse, zamanın ve mekanın, ağırlığın, akışın da nasıl olması gerektiği, çeşitli fikir ve önerilerle, deneyerek saptanabilir. Zaman için ani, mekan için

düz, ağırlık için güçlü, akış için özgür hareketler seçilirse o kişilik nasıl bir görüntü kazanır, bunlar denenir doğruyu bulana dek. Ardından, öykü ve durum içindeki yerine oturtulur.

3. Mekan kullanımına gelince, bunun da karakter ve ruh halini anlatmakta etkili olduğunu görürüz. Hareketlerin geniş, dar, kısıtlı, küçük veya, geniş ve büyük alana yayılmış olup olmadığı, yükseklerde mi, alçalarda mı yapıldığı, kol, bacak, baş hareketlerinin uzanan, abanan, kayan yuvarlak hatlı yapıda mı yoksa, kısa, kesik, dar açılı, köşeli yapıda mı olduğu burada değerlendirilir. Söz konusu karakterin günlük alışkanlıklarından gelen 'tipik' hareketleri tartışarak, deneyerek bulunmalıdır.

4. Eşli ve grupla çalışma, diğer bireysel olanlara göre çok daha önemlidir ve zengin olanaklar sağlar: Grup tartımı, gruba uyum sağlama, grubun içinde ve dışında olup biteni bilme, gerilimler, rahatlamalar, bireylerin birbirlerine etkileri bu zenginliği sağlayacak ve geliştirecek çalışmalardan bazılarıdır...

5. Biçim ise, kısaca, hareketin akışından, tartımından, yerleştirilmesinden ve bütünün oluşturulmasıyla sonuçlanan görsel yapıyı oluşturur. Çocuk Tiyatrosunda bu yapı, müziğinde olduğu gibi canlı, akıcı, değişken ve akılda kalıcı özellikler içermelidir.

Bir daire şekli, çocuk oyunlarında ve ilkel danslarda eşitliği, hareketin sürekliliğini simgeler. Bu şeklin, el tutulu, serbest, yanyana veya karşılıklı eşli, iki tane iç içe ve başka çeşitleri olabilir.

Dans ve Taklit de Çocuk Tiyatrosunda vazgeçilmez unsurlar olarak yerlerini almışlardır. Burada ilginç bir noktayı anmakta yarar var. O da, ilkel oyunların iki temel özelliğinin çocukların tiyatro faaliyetleri ile olan benzerliğidir:

-Olaya tüm topluluk katılır (bir bölümü daha pasif olsa da) Hepsi de zevk alarak olanca enerjileri ile kendilerini verirler.

-Bütün sanatlar adeta iç içe geçmiş, birleşmiş gibidir: Şarkı, konuşma, dans, akrobasi, tartımlı el vurma ve hareket, silahların şaka yollu kullanımı, çeşitli taklitler...

Taklit, ilkel anlatımda ses, hareket veya beden boyaması ve giysisi ile yapılır, bazen de çocuk gülmeceğinde olduğu gibi taklit edilen farkında değilse, gülünç etki yaratır.

İnsanoğlu iki ayağının üstünde durduğundan beri çeşitli vesilelerle dans eder. Yağmur yağması, avın verimli geçmesi, tanrıların yatıştırılması için olduğu kadar, neşe, hüzün, sevinç, keder, kutlama, yas tutma hep dans için neden oluştururlar. Her ne kadar günümüzde uluorta duygularımızı dansa dökemesek de, müziğe ve tartıma uymanın karşı konulmaz çekiciliği tartımlı hareketi ve dansı daima gündemde tutmaya yetmiştir.

Çocuk içinse, müzikle ve tartımla hareket hem doğal, hem eğlendirici hem de enerji boşalımının sağlıklı bir yoludur. Çocuk Tiyatrosunda dansın kullanımı da bu işlevlerinin yanısıra, konuyu ve durumu vurgulamaya, zevkli bir yolla anlaşılmasına yardım eder, etmelidir. Gerek oynayan gerek izleyen için fazla karmaşık olmayan, akıcı, taklitli, katılma isteği uyandıran danslar ilgiyi çeker. Bunun için ülkelere ve yörelere ait danslar kullanılabilceği gibi, kurallarını biraz danstan, biraz tiyatrodan alan *Dans Tiyatrosu* 'ndan

da yararlanılabilir. Burada durumlar, duygular ve kişiler tartımlı, 'stilize' hareketlerle anlatılır ki, normal hareketlerden çok daha dikkat çekici ve etkileyici özellik içerir. Böyle bir çalışma için hareketlerde olduğu gibi, deneme, doğaçlama, düzenleme yollarından gitmek çocuğa yaratıcı nitelikte bir ortam, zemin hazırlar, rahat ve özgürce hareket edebilmeyi- büyük ölçüde- kazandırır.

Sonuç olarak, çocuk tiyatrosunda hareket unsurunun, müziği, dansı, oyunculuk tekniklerinin kullanımıyla hem görsel hem işitsel açıdan çok geniş ve etkili bir anlatım gücüne sahip olduğunu, iyi değerlendirilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

GOODRIDGE, Janet, **Creative Drama and Impovised Movement for Children,**
Plays, INC., Publishers, Boston, 1980.